

Juras POŽELA

Vienas iškiliausių Lietuvos fizikų, kietojo kūno plazmos ir puslaidininkų karštųjų elektronų fizikos mokyklos Lietuvoje kūrėjas, Lietuvos, Rusijos ir Europos akademijų akademikas, profesorius, habilituotas daktaras.

Gimė 1925 m. gruodžio 5 d. Maskvoje, mirė 2014 m. lapkričio 20 d. Vilniuje, palaidotas Antakalnio kapinėse.

1946–1948 m. studijavo Vilniaus universitete, 1951 m. baigė Maskvos universitetą, o 1956 m. – SSRS mokslų akademijos Puslaidininkų instituto Leningrade aspirantūrą. 1956–1967 m. dirbo Lietuvos mokslų akademijos Fizikos ir matematikos institute, 1958–1963 m. – direktoriaus pavaduotojas, 1963–1967 m. – direktorius. 1967 m. Lietuvoje inicijavo Puslaidininkų fizikos instituto įkūrimą, 1967–1985 m. – šio instituto direktorius, nuo 1996 m. – vyriausiasis mokslo darbuotojas. 1957–1960 m. dėstė Vilniaus politechnikos institute, 1966–1976 m. – Vilniaus universitete; profesorius (1966).

Lietuvos mokslų akademijos tikrasis narys (1968). Rusijos mokslų akademijos (1984), Europos mokslų ir menų akademijos (1991) narys, Europos akademijos (1993), Pasaulio mokslininkų federacijos (1995) narys, A. Jofės fizikos ir technikos instituto (Rusija) garbės narys (1993). 1972–1984 m. – Lietuvos mokslų akademijos viceprezidentas, 1984–1992 m. – prezidentas.

Mokslinių darbų svarbiausios sritys: spartieji elektroniniai procesai puslaidininkuose, karštieji elektronai, plazminiai reiškiniai ir elektros srovės nestabilumai, spartieji tranzistoriai. 1977 m. buvo užregistruotas pirmasis atradimas Lietuvoje – elektrovaros jėgos ir elektrinio laidumo asimetrijos susidarymo reiškinys vienalyčiame izotropiniame puslaidininkyje (atradimo autoriai – Steponas Ašmontas, Juras Požela ir Konstantinas Repšas). J. Požela ištyrė magnetoplazminių bangų sklidimą puslaidininkuose ir sukūrė neardomąjį medžiagos kontrolės metodą (helikoninę spektroskopiją). J. Poželos teoriniai ir eksperimentiniai darbai lėmė naujos klasės puslaidininkinių įtaisų – mikrobangų ir terahercų dažnio ruožo įtaisų – griūtinių lėkio diodų (Lenino premija 1978, su kitais) ir lazerių sukūrimą. Sukūrė naujo tipo puslaidininkinių

jutiklių (magnetinio lauko, mikrobangų dažnio elektromagnetinio lauko, varizoninių slėgio ir magnetinio lauko, varizoninių spinduliuotės). Kvantuotųjų fononų ir elektronų sąveikos tyrimai sudarė sparčiųjų tranzistorių sukūrimo prielaidas, buvo perspektyvūs naudojant elektromagnetinių bangų spektro terahercų ruožą.

J. Požela paskelbė daugiau kaip 300 mokslinių straipsnių, daugiau kaip 100 išradimų. Knygos: „Karštieji elektronai“ (su Valdu Dieniu, 1971, rusų kalba), „Gano efektas“ (su kitais, 1975, rusų kalba), „Plazma ir srovės nestabilumai puslaidininkuose“ (1977, rusų kalba), „Plasma and Current Instabilities in Semiconductors“ (1981), „Supersparčiųjų tranzistorių fizika“ (su Vida Juciene, 1985, rusų kalba), „Karštųjų elektronų pernaša puslaidininkuose“ (*Hot Electron Transport in Semiconductors*, 1985), „Sparčiųjų tranzistorių fizika“ (1989, rusų kalba), „Physics of High-Speed Transistors“ (1993). Monografijų serijos „Elektronai puslaidininkuose“ (8 t. 1978–1989 m., rusų kalba) redaktorius ir 3 t. bendraautoris. Parengė daugiau kaip 40 mokslo daktarų.

Akademikas J. Požela aktyviai dalyvavo atkurtos Lietuvos valstybės politiniame gyvenime. 1989 m., būdamas Aukščiausios Tarybos komisijos dėl 1939 m. Vokietijos–SSRS sutarčių ir jų pasekmių tyrimo pirmininku, jis daug prisidėjo prie Molotovo–Ribentropo pakto protokolų pasmerkimo ir vadinamojo Lietuvos įstojimo į SSRS aktų paskelbimo neteisėtai. 1992–1996 m. buvo Lietuvos Respublikos Seimo narys.

Akad. J. Poželos moksliniai darbai ir organizacinė veikla aukštai įvertinti Lietuvoje. 1965 m. suteiktas Lietuvos nusipelnusio mokslo veikėjo garbės vardas. Jam tris kartus paskirtos Lietuvos mokslo premijos: 1965 m. – už darbų ciklą „Karštieji elektronai ir jų panaudojimas radioelektronikoje“ (su bendraautoriais), 1982 m. – už darbą „Elektrogradientinių reiškinių puslaidininkuose tyrimas ir jų taikymas praktikoje“ (su bendraautoriais), o 2005 m. – už darbų ciklą „Puslaidininkų darinių tyrimai radiacijai atspariai elektronikai“ (su bendraautoriais).

1997 m. J. Požela apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino 3-ojo laipsnio ordinu. 2000 m. popiežius Jonas Paulius II jam įteikė atminimo medalį. 2008 m. J. Požela tapo Nacionalinės pažangos premijos laureatu (kartu su Artūru Žukausku). 2006 m. jam suteiktas Pakruojo rajono Garbės piliečio vardas.

Parengė

LMA Matematikos, fizikos ir chemijos
mokslų skyriaus mokslinė sekretorė
Silva Aukštinaitytė

Naudoti šaltiniai:

1. LMA archyvas. Asmens byla.
2. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centro (MELC) „Visuotinė lietuvių enciklopedija“ elektroninė versija (Vidos Jucienės rengta medžiaga).
3. Žurnalas „Mokslo Lietuva“: <http://mokslolietuva.lt/2015/01/akademikas-juras-pozela-1925-12-05-2014-11-20/>

Virginijos Valuckienės nuotrauka